

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА**

ТАРАНОВ ІГОР МИХАЙЛОВИЧ

УДК 336.225.62

**ФІСКАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ
СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

ТЕРНОПІЛЬ - 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів Тернопільської академії народного господарства Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Юрій Сергій Ілліч,
Тернопільська академія народного господарства,
завідувач кафедри фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Федосов Віктор Михайлович,
Київський національний економічний університет,
завідувач кафедри фінансів

кандидат економічних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України
Ляшенко Юрій Іванович,
Національна академія державної податкової служби України,
перший проректор, заступник завідувача кафедри податкової
політики та оподаткування

Провідна установа: **Харківський державний економічний університет,**
кафедра оподаткування, Міністерство освіти і науки України,
м. Харків

Захист відбудеться “04” травня 2004 р. о 12⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.082.03 Тернопільської академії народного господарства за адресою: 46000, м. Тернопіль, бульвар Т.Шевченка, 9, ауд. 32.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільської академії народного господарства за адресою: м. Тернопіль, вул. Львівська, 11.

Автореферат розісланий “02” квітня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М.П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реформування економіки України в цілому та її податкової системи зокрема є складовою частиною глибоких соціально-економічних перетворень у державі. Успіх економічної стабілізації значною мірою залежить від створення оптимальних форм оподаткування як для платників податків, так і для держави. Становлення економіки ринкового типу в Україні диктує нові засади взаємовідносин між платниками податків та державою щодо наявності чіткого механізму справляння податків та притягнення платників до відповідальності за порушення норм податкового законодавства. З урахуванням цього в Україні є нагальна потреба розробити сучасні підходи до формування фіскального потенціалу, у тому числі теоретичні і практичні, а також впроваджувати нові засоби автоматизації у практику оподаткування.

Кожна держава приходить до власної, ефективної з точки зору влади, податкової системи шляхом спроб і помилок, проте із врахуванням позитивних моментів, виявлених у процесі вивчення світового досвіду.

Як свідчить аналіз, податкові відносини, в першу чергу, податковій службі, слід розглядати як систему, що складається із нормативно-правової бази, об'єктів та суб'єктів оподаткування та податкового апарату. Причому, політичний устрій держави позначається на визначенні фіскального потенціалу, адже унітарна та федеративна держави часто відрізняються у способах побудови податкової системи. Але основним фактором є все ж таки ступінь податкостроможності платників, який ґрунтується на використанні прозорого механізму оподаткування.

Серед найбільш вагомих робіт із питань теорії та практики оподаткування, що висвітлюють проблеми ухилення від сплати податків, можна назвати праці відомих вчених М. Алексеєнка, І. Озерова, М. Мітіліно, Е. Селігмана, Дж. Стігліца, П. Тарасова, Р. Штурма. Значний внесок у розробку основ формування оподаткування внесли вітчизняні вчені та економісти В.Л. Андрущенко, О.Д. Василик, О.Д. Данілов, Н.І. Дорош, В.П. Завгородній, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, А.І. Крисоватий, В.А. Онищенко, В.М. Опарін, В.М. Попович, Г.О. П'ятаченко, А.В. Скрипник, А.М. Соколовська, В.М. Суторміна, Л.Л. Тарангул, В.М. Федосов, Н.П. Фліссак, М.П. Чорний, С.І. Юрій та інші. Серед зарубіжних досліджень проблем неповної сплати податків виділимо праці Брю С.Л., Був'єра М., Бухенена Дж. М., Ганді В.П., Годме П.М., Гроппеллі А., Джеймса С., Іцкевич Я., Куровського Л., Макконелла К.Р., Міддлтона Д.Р., Мруза Б., Мулінера Ж., Нікбахта Е., Ноубса К., Овсяка С., Паркінсона С.Н., Руськовського Е., Сохацької-Крисьяк Х., Стерна Ш.М., Таубмена П., Фрома Т., Шченсного В.

Водночас аналіз літературних джерел свідчить, що наукові питання визначення фіскального потенціалу України в контексті мінімізації ухилення від сплати податків досліджені ще не досить повно. Зокрема, немає узгодженості у питанні організації податкового менеджменту. Не окреслено права та обов'язки державних владних структур щодо застосування непрямих методів фіскального контролю. Відсутня чітка програма гармонізації національного оподаткування в умовах глобаліза-

ції світової економіки. Неналежно поширені заходи держави з профілактики податкових зловживань. У процесі побудови податкової системи в країні недостатньо використовується світовий досвід.

Крім того, потрібно вказати на існування у фіскальній практиці ряду нерозв'язаних проблем як теоретичного, так і методичного характеру, вирішення яких об'єктивно необхідне для реформування податкової системи, здатної забезпечити надходження фінансових коштів до бюджету, і в той же час не пригнічувати активність платників податків щодо їх господарської діяльності.

Вирішення цих та інших проблем підвищення ефективності справляння податків об'єктивно зумовлює необхідність подальшої розробки методологічної бази фіскального потенціалу України у частині поглиблення його змісту, понятійно-термінологічного апарату, що загалом має спиратися на наукові основи, розробка яких помітно відстає від потреб практики.

Актуальність, науково-практичне і теоретичне значення проблеми, її недостатнє висвітлення в Україні і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт кафедр фінансів і податків та фіскальної політики Тернопільської академії народного господарства, відповідно, на теми: „Удосконалення фінансових відносин в умовах становлення економіки ринкового типу” (номер державної реєстрації 0101U002355) та „Фіскально-податкове адміністрування: прагматика, проблематика та перспективи розвитку” (номер державної реєстрації 0101U005699) у частині пошуку резервів фіскального потенціалу та підвищення ефективності оподаткування в Україні.

Мета і задачі дослідження визначені провідною ідеєю дисертації – мінімізація масштабів ухилення від сплати податків у контексті фіскального потенціалу України шляхом теоретичного осмислення проблеми, раціоналізації системи оподаткування, удосконалення форм і технологій податкового контролю.

Реалізація поставленої мети обумовила такі задачі дослідження:

- розкрити природу фіскального потенціалу як поняття, економічного явища та фінансової проблеми;
- визначити місце і роль держави у формуванні податкових взаємовідносин в Україні та виділити історичні етапи виникнення і розвитку національних податкових технологій;
- розкрити та визначити сутність понять “податки”, “мультифакторний феномен неповної сплати податків”, “податкові делікти”, “державний податковий менеджмент”, “профілактика податкових злочинів”;
- проаналізувати вітчизняну фіскально-контрольну практику з точки зору ефективності мобілізації податкових надходжень до бюджету;

- оцінити можливості, механізм та перспективи застосування світового досвіду оподаткування в Україні для підвищення ефективності справляння податків;
- запропонувати заходи щодо вдосконалення вітчизняного оподаткування в період уніфікаційного зближення систем справляння податків.

Об'єктом дослідження є явище неповної сплати податків в Україні у контексті фінансово-правових методів мінімізації її масштабів та впливу на добробут нації.

Предмет дослідження складають фіскальний потенціал України та ефективність справляння податків.

Методи дослідження. Виходячи зі специфіки теми дисертації, в процесі дослідження у роботі в цілому використовувалися методи діалектичного і системного підходу, концептуального аналізу, метод порівнянь та історичний метод (перший розділ); позитивно-нормативний метод дослідження фактів, явищ та реалій існуючої практики, метод супутніх змін, метод формалізації (другий розділ); метод моделювання, метод формалізації, нормативно-оцінний метод досягнення поставлених цілей (третій розділ).

Методологічно-теоретичну та інформаційну базу роботи складають Конституція і закони України, інші нормативно-правові акти з питань оподаткування; теоретичні положення економічної та фінансової науки; численні роботи вітчизняних і зарубіжних учених; документи міжнародних організацій і економічні звіти науково-дослідних центрів; дані Міністерства фінансів і Державної податкової адміністрації України; матеріали Державного комітету статистики.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження автором були одержані такі найбільш суттєві наукові результати, які розкривають його особистий внесок у розробку проблеми, що досліджується, та характеризують новизну роботи:

- обґрунтовано зміст фіскального потенціалу держави як дефініції, що означає використання ефективних податкових технологій, які відповідають рівню розвитку економіки, демократизації та інформатизації суспільства, державного управління економікою;
- вперше сформульовано визначення мультифакторного феномену неповної сплати податків як унікального явища, притаманного економікам різного типу – перерозподільчих відносин, призначених для максимізації доходів окремих платників податків, що загалом призводить до деформації суспільної моралі та підриву національних економічних інтересів через несплату податків;
- доведено, що податкові делікти мають значний вплив на рівень виконання доходів бюджету, становлять загрозу національній економічній безпеці і потребують мінімізації як перспективне джерело фіскального потенціалу України;
- розкрито доцільність і необхідність інтенсифікації профілактики податкових правопорушень для підвищення рівня правосвідомості платників податків, податкової культури нації, показників збирання податків;

- розраховано коефіцієнти ефективності проведених податкових перевірок та умовної окупності діяльності податкових органів, аргументовано висновок про величину повернутих бюджету коштів внаслідок виявлення податкових правопорушень;
- визначено позитиви міжнародного оподаткування для України (зміни в організаційній структурі податкових органів; запровадження оподаткування в Україні майна, спадщини та нерухомості; ефективне використання непрямих методів податкового контролю; формування бази даних порушників податкового законодавства) та можливості їх втілення у вітчизняну фіскальну практику з огляду на шкідливу податкову конкуренцію та необхідність мінімізації масштабів податкової злочинності;
- запропоновано нові підходи (використання на стадії відбору об'єктів податкового контролю математичних розробок функції корисності, створення ефективної системи податкового всеобучу, гармонізація та уніфікація національного оподаткування) до вирішення проблеми максимізації бюджетних надходжень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у сформульованих та обґрунтованих наукових положеннях, висновках і пропозиціях щодо визначення фіскального потенціалу України та підвищення ефективності справляння податків у контексті мінімізації масштабів ухилення від сплати податків.

Окремі положення та висновки дисертації використовуються у діяльності СПД та громадських організацій. Висновки автора використовуються асоціацією “Європейський шлях” при розробці програми побудови оптимальної податкової системи регіону, формування податкового паспорту регіону з метою оптимального використання податкового потенціалу окремих територій (довідка № 2/01 від 26.11.03 р.). Пропозиції щодо міждержавної податкової уніфікації у частині мінімізації податкового навантаження та пошуку сприятливого податкового клімату використовуються у практичній діяльності спільного Українсько – Польського підприємства “ТОВ “СП Ук-Пол” м. Волочиськ Хмельницької області (довідка № 234/78 від 24.10.2003 р.).

Практичні результати дослідження використовуються у діяльності органів ДПСУ для визначення оптимального обсягу прогнозованих податкових надходжень та аналізу бюджетних втрат внаслідок ухилення від сплати податків, а також під час моніторингу податкових ризиків (довідки № 15042/10/24-213 від 4.12.03 р. і № 8556 від 26.12.2003 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Тернопільської академії народного господарства під час викладання дисциплін “Податкова система”, “Податкові системи зарубіжних країн”, “Фіскальне адміністрування”, “Податковий менеджмент”, “Моніторинг податкових ризиків”, “Фіскальна політика” (довідка № 126-33/120 від 2.09.2003 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на: міжвузівській науково-практичній конференції

“Проблеми і перспективи розвитку фінансової політики в Україні в умовах ринкової економіки” 17-18 травня 1999 р. у м. Чернівці, Другій міжнародній науково-практичній конференції “Проблеми становлення ринкової економіки: інформаційне і фінансове забезпечення діяльності підприємницьких структур” 4-6 травня 2000 р. у м. Севастополі, Третій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону” 7-8 листопада 2002 р. у м. Дніпропетровську, Всеукраїнській науково-практичній конференції “Економічні проблеми ринкової трансформації України” 3-4 грудня 2002 р. у м. Львові, міжнародній науково-практичній конференції “Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання” 30-31 травня 2003 р. у м. Луцьку, Першій міжнародній науково-практичній конференції “Фінансово-правові засади перспектив розвитку економіки України” 4-6 грудня 2003 р. у м. Хмельницькому.

Наукові публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено автором у двадцяти п'ятьох публікаціях загальним обсягом 8,1 д.а. Частка дисертанта в опублікованих працях становить 7,75 д.а. З них: 12 наукових статей у фахових виданнях України загальним обсягом 5,2 д.а. (частка дисертанта в опублікованих працях становить 4,95 д.а.); 3 наукових статті у зарубіжних виданнях загальним обсягом 1,5 д.а.; 3 статті у збірниках наукових праць загальним обсягом 1,1 д.а. (частка дисертанта в опублікованих працях становить 1,0 д.а.); 7 тез конференцій загальним обсягом 0,3 д.а.

Обсяг і структура дисертації. Відповідно до мети, завдань та логіки дослідження визначено структуру роботи, яка складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 194 сторінки комп'ютерного тексту. У дисертації наведено: 6 таблиць на 2 сторінках, 11 рисунків на 5 сторінках, 25 додатків на 89 сторінках. Список використаних джерел налічує 192 найменування і розміщений на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У розділі 1 “Фіскальний потенціал та мотиваційні основи ухилення від сплати податків” комплексно досліджено концептуальні основи фіскального потенціалу держави, розглянуто мультифакторний феномен неповної сплати податків, розкрито соціально-економічну сутність податкових деліктів та показано їх вплив на національну економічну безпеку.

Дослідженням узагальнено різноманітні підходи до трактування сутності та дефініцій фіскального потенціалу. Констатовано, що фіскальний потенціал можна розглядати: по-перше, як цілісну характеристику сучасного стану соціально-економічного розвитку держави; по-друге, як можливість мобілізації фінансових ресурсів на користь держави, що використовується сьогодні і може використовуватись у перспективі, при розробці податкової стратегії розвитку держави на альтернативній основі з урахуванням інтересів розширеного відтворення виробництва, фінан-

сового забезпечення трансформаційних перетворень тощо; по-третє, фінансовий потенціал держави дозволяє розглядати його як окремий і важливий напрям дослідження її економічного розвитку.

Теоретичне узагальнення науково-понятійного апарату та концептуальних засад фінансового потенціалу держави дозволило вирізнити окремі дефініції “фінансового потенціалу” та вказати на спільні й відмінні ознаки у трактуванні даного поняття вітчизняною та зарубіжною фінансовими науками. Зокрема, у вітчизняній фінансовій науці фінансовий потенціал не ототожнюється з податковим потенціалом і є значно ширшим за своєю суттю. У даному контексті запропоновано розглядати фінансовий потенціал як потенційно можливий обсяг бюджетних надходжень на душу населення, який можна мобілізувати в діючих умовах господарювання, не зазіхаючи на фінансову свободу та самостійність економічних суб’єктів, для реалізації інтересів держави.

У дисертації теоретично обґрунтовано, що еволюція категорії “податок” пов’язана з домінуючою суспільною мораллю та наявними податковими технологіями у відповідний період державотворення. Виділено періодизацію оподаткування в Україні на підставі дослідження історії української конституції та податкових технологій (стародавня Русь, Київська Русь, Гетьманщина, Московська держава, Російська імперія, Радянський період, незалежна Україна).

У дослідженні визначено чинники, які суттєво гальмують розвиток національної економіки та унеможливають реалізацію фінансового потенціалу держави. Значний негативізм у собі несе явище неповної сплати податків, основу якого становить феномен відносин власності. Це дало підставу дійти висновку про те, що неповна сплата податків за своєю суттю є мультифакторним феноменом: по-перше, її основу становлять відносини власності; по-друге, це явище відоме з давнини і жодній із держав його не вдалося ліквідувати до сьогодні; по-третє, практика підтверджує, що із вдосконаленням форм та методів запобігання неповній сплаті податків їх платники витрачають значні кошти на вишукування механізмів зменшення платежів у казну держави.

Дослідження спонукальних мотивів та причин неповної сплати податків дозволило запропонувати дефініцію її мультифакторного феномену як унікального явища, притаманного економікам різного типу, в основі якого знаходяться економічні, морально-етичні, нормативно-правові, суспільно-політичні чинники, відносини власності, що у сукупності сприяють підризу національних економічних інтересів держави шляхом несплати податків та деформують суспільну мораль і рівень податкової культури у державі. Визначено типологію податкових девіантів.

Невідповідність точки зору платників податків уявленням держави щодо справедливої частки доходів, які повинні перерозподілятися шляхом оподаткування, є стабільним потенціалом для існування конфліктної ситуації між платниками, основна мета яких – мінімізувати податковий тягар, та податковими органами – представниками державних потреб у збільшенні податкових надходжень. Природною реакцією податкоплатників на оподаткування є вибір варіанту

провадження діяльності, за якого негативний податковий вплив мінімізується. Встановлено, що бюджети позбавляються коштів за рахунок двох процесів: ухилення від сплати податків і правомірного обходу податку – легального використання податкових пільг і недосконалостей законодавства.

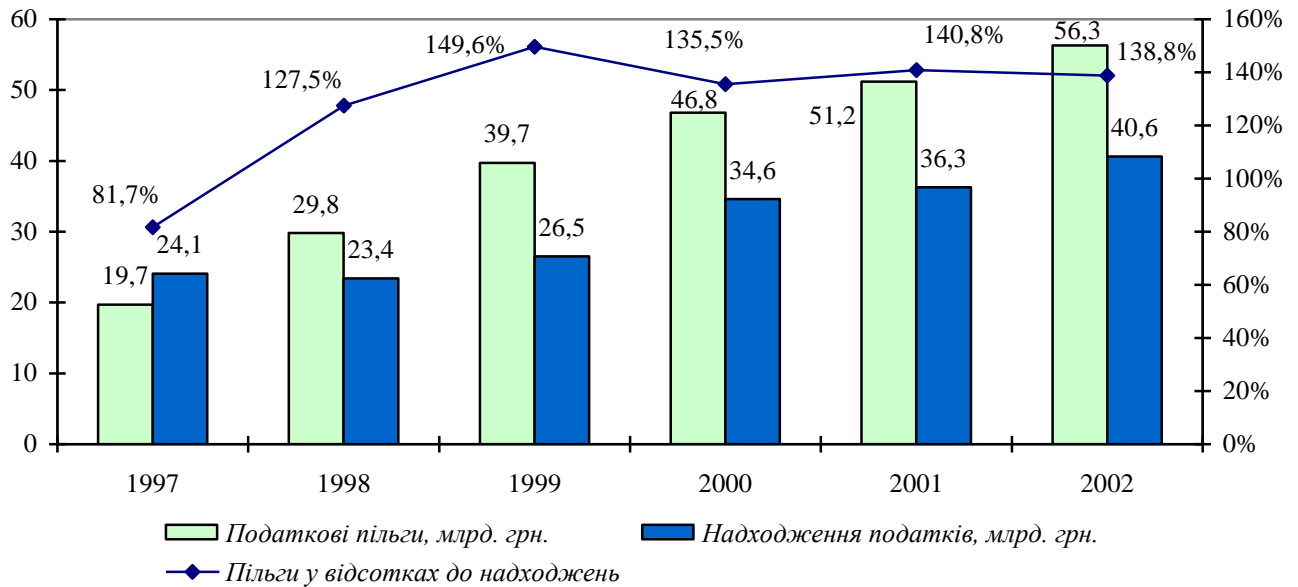

Рис. 1. Динаміка податкових пільг зведеного бюджету України за 1997-2002 рр.*

*Складено автором за звітними даними ДПАУ за 1997-2002 рр.

Так, упродовж 1997-2002 рр. зведений бюджет України зазнав значних втрат внаслідок надання податкових пільг (рис. 1). У 1997 р. зведений бюджет недоотримав 19,7 млрд. грн., а починаючи з 1998 р. до 2003 р. в Україні спостерігалась вкрай негативна тенденція – сума наданих пільг перевищувала податкові надходження бюджету: у 1998 р. на 6,4 млрд. грн., у 1999 р. – 13,2 млрд. грн., у 2000 р. – 12,2 млрд. грн., у 2001 р. – 14,9 млрд. грн., у 2002 р. – 15,7 млрд. грн. У відсотках до податкових надходжень податкові пільги становили: 1997 р. – 81,7, 1998 р. – 127,5, 1999 р. – 149,6, 2000 р. – 135,5, 2001 р. – 140,8, 2002 р. – 138,8. Обґрунтовано висновок про те, що невинуватене надання податкових пільг підштовхує платників податків до легального їх обходу.

Правомірний обхід податку доповнюється ухиленням від його сплати, яке репрезентує досить різноманітну групу податкових правопорушень. Проведене критичне узагальнення існуючих визначень ухилення від сплати податків показало близькість поглядів вчених щодо розуміння його негативного впливу на добробут нації. Податкові делікти пропонуються розглядати як антисуспільний, антидержавний фіскальний злочин платників податків, скоєний ними в порушення конституційних норм співжиття громадян із метою особистого самозбагачення, який негативно впливає на показники мобілізації бюджетних надходжень та рівень реалізації фіскального потенціалу держави.

Аналіз вітчизняної практики судочинства підтвердив загрозу для національної економічної безпеки масштабності податкових деліктів, адже фінансову безпеку будь-якої держави визначає, насамперед, її фінансова незалежність. Визначено, що рівень фінансової безпеки держави зумовлений багатьма факторами, чільне місце серед яких посідають бюджетна безпека, як стан платоспроможності держави, і боротьба з фінансовими правопорушеннями. Будь-який із зазначених факторів при відхиленні за оптимальні межі може призвести до порушення фінансової безпеки держави. Тривале порушення фінансової безпеки шляхом вчинення податкових деліктів призводить до втрати бюджетних надходжень, створює передумови щодо зниження рівня економічної безпеки держави. Науковий пошук дав можливість довести, що будь-які відхилення від усталених норм національної економічної безпеки можна розглядати як її загрозу.

У розділі 2 “Вітчизняні фіскально-контрольні технології” проведено дослідження та аналіз вітчизняної фіскальної практики, виявлено основні тенденції національних податкових технологій у контексті фіскального потенціалу держави та ефективності справляння податків, зроблено наступні основні узагальнення.

Проведений аналіз показав, що податковий менеджмент – найбільш соціально виражена сфера управлінських дій. Обґрунтовано висновок про визначальне місце у системі органів та інституцій, які беруть участь у процесі управління оподаткуванням, органів ДПСУ. З’ясовано, що упродовж останніх років продовжується реалізація єдиної відомчої цілеспрямованої ідеології розвитку податкової служби в напрямку реорганізації її організаційної структури, інформатизації процесів адміністрування податків, розробки нових підходів до проведення податкового аудиту, протидії злочинності та корупції у сфері оподаткування. Визначено, що реформування податкових органів відбувалось, зважаючи на розповсюдженість податкових правопорушень на окремих територіях. Загальна кількість податкових органів із 548 у 2000 р. зменшилася до 505 у 2001 р., 483 у 2002 р. та 473 у 2003 р., що посприяло заощадженню державних коштів і зниженню морального тиску на платників податків. У роботі обґрунтовано висновок про те, що після будь-яких організаційно-структурних змін в органах ДПСУ підрозділи, які виконують функції щодо легалізації неоподатковуваних доходів не були скасовані. Підтверджено, що організаційна структура податкових органів України сформована із врахуванням тенденцій розвитку національної економіки, структури податкової системи, кількості зареєстрованих платників податків, а також стану наповнюваності бюджету в частині боротьби з податковими правопорушеннями.

У процесі аналізу відповідності справляння податків фіскальному потенціалу виявлено, що реальні бюджетні надходження характеризуються певною нестабільністю. Відсоток фактичного виконання надходжень по податку на прибуток за 1998-2002 рр. відповідно по роках становив 241,4, 130,3, 108,7, 94,8, 79,1 при одночасному стабільному збільшенні надходжень до бюджету за цей же період в абсолютних показниках: у 1998 р. – 5620 млн. грн., 1999 р. – 6125 млн. грн., 2000 р. – 7727 млн. грн., 2001 р. – 7848 млн. грн., 2002 р. – 9398 млн. грн. Встановлено, що в цілому за

1998 р. показник виконання надходжень прибуткового податку з громадян, відповідно до бюджетних призначень, становив 3561 млн. грн., або 100,9%, у 1999 р. – 4436 млн. грн., або 112,6%, у 2000 р. – 6378 млн. грн., або 129,1%, у 2001 р. – 8764 млн. грн., або 99,6%, а у 2002 р. – 10847 млн. грн., або 91,5%. З'ясовано, що рівень виконання планових надходжень до зведеного бюджету України від ПДВ за 1998 р. сягнув 82,7%, за 1999 р. – 101,2%, за 2000 р. – 93,8%, за 2001 р. – 106,3%, за 2002 р. – 78,8%. На підставі проведеного аналізу обґрунтовано висновок про те, що реально при невиконанні відносних показників доходів бюджету та одночасному зростанні абсолютних показників у наявності є резерви для росту бюджетних надходжень.

Результати проведеного аналізу справляння податків на майно, власність та споживання підтверджують негативний вплив на показники реалізації фіскального потенціалу уникнення податків. Визначено, що кількість наданих пільг платникам земельного податку зростає з року в рік: у 1999 р. вона становила 27121 одиниць, у 2000 р. – 27163 одиниці, у 2001 р. – 29268 одиниць, у 2002 р. – 74727. За аналізований період у загальній сумі надходжень земельного податку пільги становили: 1999 р. – 91%, 2000 р. – 63%, 2001 р. – 63,5%, 2002 р. – 69,3%. По ПДВ у 1999 р. кількість пільг становила 46% від загальної їх кількості наданих з усіх видів податків, у 2000 р. – 50%, у 2001 р. – 49%, у 2002 р. – 0,2%. У грошовому виразі бюджетні втрати продовжували зростати: за 1999-2002 рр. відповідно по роках вони становили 33752,5 млн. грн., 37911,9 млн. грн., 41811 млн. грн., 46772 млн. грн. За 1999 р. пільги з ПДВ сягнули 474% від суми фактичних надходжень податку у бюджет, за 2000 р. – 586%, за 2001 р. – 635%, а за 2002 р. – 700%. Така парадоксальна ситуація в Україні склалася через ухилення від сплати податків і за допомогою використання пільг по псевдоекспортних операціях.

Основою якісного та достовірного податкового контролю у роботі визначено ретельний облік платників податків. З 1998 р. в Україні спостерігається стала тенденція до збільшення загальної кількості зареєстрованих платників податків: у 1998 р. – 651 тис., у 1999 р. – 687 тис., у 2000 р. – 728 тис., у 2001 р. – 764 тис., та у 2002 р. – 769 тис. Однак аналітичні дані показали, що цей ріст спричинений сталим зростанням кількості платників прибуткового податку з громадян. По інших податках кількість платників зменшується. Визначено питому вагу платників, які сплачують податки у загальній кількості зареєстрованих: 1998 р. – 76,2%, 1999 р. – 74,3%, 2000 р. – 71,6%, 2001 р. – 70,9%, 2002 р. – 73,6%. З'ясовано, що за період 1998-2002 рр. зменшилась кількість платників податків, які підлягали податковому контролю. У 1998 р. податковим контролем було охоплено 335 тис. платників, у 1999 р. – 313 тис., у 2000 р. – 268 тис., у 2001 р. – 225 тис., у 2002 р. – 244 тис. Одночасно відмічено за вказані роки, в цілому, збільшення кількості платників податків, які допустили порушення податкового законодавства (табл. 1).

Питома вага платників, у яких виявлено порушення податкового законодавства до загальної кількості перевірених ДПС України за 1998 – 2002 рр. (%)*

Найменування платежів у бюджет	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Податки та платежі підприємств, установ, організацій (крім податку із заробітної плати)	64,9	65,9	68,4	73,0	84,7
<i>з них:</i>					
Податок на прибуток	50,3	50,1	59,8	65,8	77,2
ПДВ	54,2	57,6	65,6	66,1	65,9
Акцизний збір	42,4	42,9	52,7	48,6	69,2
Плата за землю	24,4	25,8	28,3	32,5	26,7
Прибутковий податок із заробітної плати робітників і службовців	28,5	41,9	49,4	53,7	62,7
Прибутковий податок на доходи від підприємницької діяльності	43,2	50,9	57,8	55,3	75,0

*Складено і розраховано автором за звітними даними ДПАУ.

Якщо у 1998 р. таких було 217 тис. або 64,9% із числа перевірених, то у 1999 р. – 207 тис. або 65,9%, у 2000 р. – 184 тис. або 68,4%, у 2001 р. – 164 тис. або 73%, у 2002 р. – 206 тис. або 84,7%. Результати дослідження показали, що зменшення кількості податкових перевірок в Україні спричинило ріст кількості порушників податкового законодавства. У результаті проведеного аналізу ефективності податкового контролю щодо справляння податків фізичними особами-підприємцями встановлено, що за період 1998-2002 рр. зросла кількість порушників податкового законодавства з 43,2% у 1998 р. до 50,9% у 1999 р. У 2000-2002 рр. ця частка становила відповідно по роках 57,8%, 55,3% та 75,0% від загальної кількості перевірених.

Проведеними розрахунками визначено середній процент допущених платниками порушень по справлянню окремих податків за 1998-2002 рр.: 61,9% – по ПДВ, 60,6% – по податку на прибуток, 51,2% – по акцизному збору, 27,5% – по земельному податку, 47,2% – по прибутковому податку із заробітної плати робітників і службовців, 56,4% – по прибутковому податку із доходів підприємців.

У ході дослідження запропоновано алгоритм та визначено коефіцієнт ефективності податкових перевірок (T_{ke}): $T_{ke} = \frac{R_{tk}}{N_{tk}}$, де: R_{tk} – сума коштів, повернутих бюджету, млн. грн.; N_{tk} – кількість проведених податкових перевірок, одиниць. За 1999-2002 рр. він становив: $T_{ke} 1999 \text{ р.} = 11575/206520 = 0,056$; $T_{ke} 2000 \text{ р.} = 10130/183469 = 0,055$; $T_{ke} 2001 \text{ р.} = 3591/164341 = 0,022$; $T_{ke} 2002 \text{ р.} = 8836/206299 = 0,043$. Розрахунки показали, що ефективність діяльності податкової служби України щодо виявлення податкових правопорушень та повернення бюджету належних коштів за період 1999-2001 рр. знижувалась і у 2001 р. досягла мінімального показника, але у 2002 р.

показник поступово почав зростати. Визначені коефіцієнти надають також інформацію про те, скільки коштів у середньому було повернуто бюджету за одну перевірку.

Важливим елементом у розрахунку ефективності діяльності податкової адміністрації визначено коефіцієнт умовної окупності податкових органів, який характеризує ефективність контрольно-економічної роботи і показує фактичні доходи бюджету на кожну гривню витрат на утримання податкової служби України. Розрахований коефіцієнт за 1999 р. становив 3,31, за 2000 р. – 2,53, за 2001 р. – 2,4, за 2002 р. – 2,9. Розрахунки дали підстави дійти висновку про те, що загалом податкова служба України працює ефективно, витрати держави на її утримання повністю покриваються за рахунок мобілізованих бюджетних надходжень.

У розділі 3 “Резерви підвищення ефективності справляння податків” основну увагу зосереджено на пропозиціях щодо покращення показників збираності податків в Україні з урахуванням економіко-математичних розробок на основі функції корисності, використання позитивів зарубіжного досвіду справляння податків у вітчизняній фіскальній практиці, необхідності й доцільності уніфікації та гармонізації оподаткування з огляду на шкідливу податкову конкуренцію.

Як показав аналіз справляння податків в Україні, подолання кризових явищ в економіці, гарантування економічної безпеки у процесі ринкових перетворень цілком обґрунтовано сьогодні пов’язується із розробкою комплексу соціально-економічних і правових заходів впливу на фіскальні злочини. Значну роль при цьому відіграє податкова культура податкоплатників, яка формується на певному рівні політичної ідеології та соціальної психології і вбирає в себе ідеї, переконання та погляди на способи діяльності, індивідуальний та суспільний досвід, форму власності, традиції, звички. Визначено, що для покращення рівня податкової культури у державі важливо вирішити проблему антидержавних настроїв платників податків.

На основі проведеного аналізу ефективності податкового контролю з’ясовано, що в Україні ще не на достатньому рівні для профілактики податкових деліктів та під час моніторингу податкових ризиків використовуються здобутки математики. З огляду на це у роботі запропоновано актуальну для України модель визначення імовірності ухилення від сплати окремих видів податків із врахуванням типології податкових девіантів, яка ґрунтується на функції корисності фон Нейманна-Моргенштерна. Доведено, що в Україні при діючих фінансових санкціях по податку на прибуток виконувалась умова $p < \frac{T}{F}$ (табл. 2), за якої платники мали усі підстави не сплачувати податки – несплачений податок гарантував платнику значно більший дохід при високій імовірності виявлення податкового правопорушення та застосування фінансових санкцій (де T – ставка податку, F – розмір штрафу за приховування об’єкту оподаткування, p – імовірність виявлення податкового правопорушення органами податкової служби).

Залежність поведінки схильних до ризику платників податків від рівня податкових ставок та розміру штрафних санкцій

T	F	$\frac{T}{F}$	P_{2000}	P_{2001}	P_{2002}	$p < \frac{T}{F}$ – суб'єкт не буде платити податки
30%	5%	6	0,58	0,42	0,43	умова виконується
30%	10%	3	0,58	0,42	0,43	умова виконується
30%	50%	0,6	0,58	0,42	0,43	умова виконується

Проведені математичні розрахунки підтвердили, що основним рушієм до вчинення податкових деліктів є мала ймовірність виявлення порушення законодавства податковими органами і невідповідність рівню податкової правосвідомості фінансових санкцій за порушення норм податкового законодавства.

Ефективна боротьба зі злочинністю у сфері оподаткування можлива лише при тісній взаємодії працівників підрозділів органів внутрішніх справ, державної податкової служби та інших контролюючих органів, в основі діяльності яких лежить спільна мета щодо забезпечення повної та своєчасної сплати податків та інших платежів до бюджету всіма суб'єктами підприємницької діяльності.

Науковий пошук дав можливість виділити для України окремі позитиви світового досвіду оподаткування, впровадження яких у практику сприятиме більш повному збору податків. З позицій організаційно-структурних аспектів для досягнення найвищого рівня добровільної сплати податків рекомендовано за прикладом Польщі створити в організаційній структурі органів ДПСУ відділи громадської допомоги, діяльність яких би ґрунтувалась на свідомій допомозі громадян державі у підвищенні рівня збирання податків. З метою мінімізації ухилення від сплати податків варто втілити у практику досвід США щодо масово-роз'яснювальної роботи серед платників податків і дещо збільшити чисельність працівників, які би займались консультуванням платників, адже загальна кількість спеціалістів у США, які проводять навчання як з податковими інспекторами, так і з платниками податків – 16 тис. осіб, що становить 15% від загальної чисельності працюючих податківців. В Україні зазначений показник становив у 2002 р. 1,2 тис. осіб або 1,9% відповідно.

Ефективним засобом впливу на порушників податкового законодавства визначено французькі податкові технології в частині функціонування управління по обробці інформації: центральний апарат має доступ до комп'ютерних баз даних усіх рівнів, чим надано можливість для цілком конфіденційного, швидкого доступу та обміну інформацією, необхідною для податкового контролю (комп'ютерні бази даних функціонують цілодобово і сприяють викоріненню корупційних діянь податкових інспекторів у частині інформування податкових девіантів щодо імовірних позапланових податкових перевірок). З огляду на світовий досвід обґрунтовано пропозицію про доцільність використання для підвищення ефективності податкових перевірок непрямих методів податкового контролю.

Доведено, що внаслідок глобалізації сучасної економічної діяльності, інтеграції національних економік у систему світогосподарських зв'язків міжнародна податкова уніфікація виступає одним із першочергових завдань держав, зважаючи на поширення явища шкідливої податкової конкуренції. Сутність такого явища визначено як неухильне прагнення окремих держав за будь-яку ціну домогтися росту податкових надходжень до власних бюджетів. З метою реалізації фіскального потенціалу держави запропоновано вдатися до уніфікації податкового законодавства з урахуванням певних чинників (рівнів оподаткування у світовій економіці, економіко-географічних особливостей окремих юрисдикцій). Обґрунтовано та визначено вектори уніфікації та гармонізації податкового законодавства України: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія.

В умовах сучасної цивілізації оподаткування в окремо взятій країні не може абсолютно повністю зберегти неповторно оригінальної форми, залишаючись самоізолюваним від світових тенденцій розвитку економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі здійснених теоретичних узагальнень концептуальних підходів, наукових гіпотез та сучасних теорій визначення фіскального потенціалу держави у контексті мінімізації ухилення від сплати податків із врахуванням відповідних реалій фіскальної практики податкових технологій, здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-практичної задачі, що виявляється в обґрунтуванні засад для визначення ефективного оподаткування та розробці на цій основі комплексу взаємопов'язаних практичних заходів із максимізації бюджетних надходжень, що сприятиме більш повній реалізації фіскального потенціалу держави та підвищенню ефективності справляння податків.

Суть головних науково-теоретичних висновків дисертації можна звести до наступного:

- 1) з метою надання більш точного та несуперечливого характеру науково-понятійному апарату, що застосовується для означення фіскальної діяльності держави, запропоновано варіант трактування ключових понять “податки”, “фіскальний потенціал”, “мультифакторний феномен неповної сплати податків”, “податкові делікти”, “державний податковий менеджмент”, “профілактика податкових злочинів”;
- 2) у результаті дослідження еволюції державотворення доведено, що оподаткування відіграє провідну роль у соціально-економічному розвитку держави для реалізації її функцій, фіскального потенціалу та соціально-економічної доктрини, а також сприяє оновленню податкових технологій фіскальних органів;
- 3) ухилення від сплати податків відбувається як шляхом їх легального обходу, так і антиконституційної, протизаконної діяльності платників податків – вчинення податкових деліктів, які в кінцевому результаті виступають загрозою національній економічній безпеці, оскільки завдають шкоди державі через несплату належних їй коштів, а це унеможливорює виконання державою покладених на неї функцій;

4) знайдено переконливі аргументи, що послаблення втручання фіскальних органів у діяльність СПД у вигляді податкових перевірок не гарантує належного виконання платниками податкових зобов'язань перед державою і, таким чином, не сприяє повній реалізації її фіскального потенціалу. Натомість зменшення уваги контролюючих органів до законослухняних платників податків протягом визначеного періоду цілком можливе і виправдане як в інтересах держави, так і платників податків, за умови збільшення сплати коштів у казну держави, у порівнянні з результатами останньої податкової перевірки;

5) обґрунтовано, що позитиви світового досвіду оподаткування, як з точки зору організаційної структури податкових органів, так і з точки зору використовуваних податкових технологій, можуть бути використані в Україні з метою покращення показників мобілізації бюджетних надходжень. Однак впровадження світового досвіду оподаткування у національну фіскальну практику не повинно завдати шкоди економічним інтересам держави.

Основні висновки та результати практичного характеру:

1. Підтверджено, що в Україні ухилення від сплати податків набуло загрозливих масштабів. Це дає підстави говорити про миттєву реакцію платників податків на неякісні зміни у податковому законодавстві, неспроможність фіскальних органів забезпечити реалізацію фіскального потенціалу держави, що обов'язково необхідно враховувати під час реформування податкової системи України.
2. Встановлено, що діючі податкові технології не сприяють виконанню показників доходів бюджету: в окремі роки надані податкові пільги перевищували обсяг податкових надходжень на 40-50%, що є парадоксальним явищем. Крім цього, за останні п'ять років частка порушників податкового законодавства серед перевірених підприємств невпинно зростає від 64,9% у 1998 р. до 84,7% у 2002 р., а серед фізичних осіб-суб'єктів підприємництва – від 43,2% у 1998 р. до 75% у 2002 р. від загальної кількості перевірених. У зв'язку з цим ефективність справляння податків протягом 1998-2002 рр. залишалась низькою. Це негативно позначається на фінансовому стані держави, її економічній безпеці.
3. З'ясовано і доведено, що на рівень правосвідомості платників податків, а відтак – показників реалізації фіскального потенціалу держави, значний вплив справляє податкова культура у суспільстві, яка характеризується не лише ставленням податкоплатників до своїх конституційних обов'язків по сплаті коштів у державну казну, а також шанобливим ставленням працівників фіскальних органів до суб'єктів податку. Визначальну роль у цьому відіграють соціально-психологічні особливості платників податків, які покладені в основу проведеної типології податкових девіантів. Проведена типологія стала підставою для розрахунку імовірнісних показників вчинення податкових правопорушень у суспільстві. Практичне значення згаданої типології полягає у тому, що вона дає змогу вирізнити реакцію платників податків на діючі податкові технології, залежно від соціально-психологічних контактів особи.

4. З метою забезпечення повної реалізації фіскального потенціалу України та підвищення ефективності справляння податків необхідно, зокрема, здійснити такі заходи фіскальної політики:
- 4.1. Для цілей усунення недоліків бюджетно-податкового прогнозування:
- 4.1.1 визначити у нормативно-правових актах механізм розрахунку фіскального потенціалу України із врахуванням тенденцій детінізації національної економіки;
- 4.1.2 сформулювати систему оцінок фіскального потенціалу України із врахуванням динаміки змін щодо вчинення податкових деліктів суб'єктами оподаткування.
- 4.2. Для цілей підвищення показників ефективності справляння податків:
- 4.2.1 розробити та поширити нормативно-розрахункові методи визначення ефективності збирання податків;
- 4.2.2 розробити методичку доцільності надання податкових пільг із врахуванням результатів дослідження в частині розміру бюджетних втрат внаслідок отриманих платниками податків пільг та з метою зменшення можливостей уникнення податків;
- 4.2.3 запровадити в Україні оподаткування нерухомого майна.
- 4.3. Для цілей удосконалення податкового контролю:
- 4.3.1 доопрацювати чинну методичку моніторингу податкових ризиків із врахуванням визначених у процесі дослідження ймовірностей поведінки платників податків щодо виконання податкових зобов'язань, залежно від розміру діючих фінансових санкцій за податкові правопорушення;
- 4.3.2 розробити та видати для службового користування працівникам податкових органів методичні вказівки та рекомендації щодо виявлення ухилення від сплати податків із визначенням його способів та напрямів, а також особливостей, виходячи із результатів контрольної-економічної діяльності податкової служби та інших органів фіскального контролю;
- 4.3.3 підвищити ефективність контрольної діяльності податкової служби України із врахуванням проведених розрахунків щодо визначення коефіцієнту ефективності податкових перевірок;
- 4.3.4 на стадії відбору об'єктів податкового контролю передбачити використання математичної моделі, яка ґрунтується на функції корисності для визначення найбільш сприятливих для ухилення видів податків;
- 4.3.5 визначити загальні правила регламенту діяльності органів фіскального контролю зі складання та виконання національного плану перевірок платників податків.
- 4.4. Для цілей покращення державного податкового менеджменту:
- 4.4.1 в організаційній структурі органів державної податкової служби усіх рівнів відновити або створити підрозділи з обслуговування платників податків, які б виконували функції масово-роз'яснювальної роботи серед суб'єктів оподаткування на безоплатній основі;
- 4.4.2 у процесі модернізації податкової служби України в частині організаційно-структурних змін передбачити зменшення кількості працівників, які займаються адмініструванням малоефективних податків та податкових платежів.

4.5 Для цілей інтенсифікації профілактики податкових зловживань:

4.5.1 розробити та реалізувати механізм забезпечення платників податків безкоштовними бланками податкової звітності та інструктивним матеріалом щодо правильності, повноти та своєчасності справляння податків;

4.5.2 просвітницьку діяльність у царині оподаткування проводити на безоплатній основі;

4.5.3 створити ефективну систему оплати праці в органах державної податкової служби – на рівні оплати праці відповідних фахівців у комерційних структурах, яка б унеможливила корупційні діяння працівників податкових органів.

5. Для цілей інтеграції України до ЄС:

5.1 з огляду на наявність шкідливої податкової конкуренції гармонізувати національне податкове законодавство до вимог ЄС із врахуванням національних особливостей та традицій оподаткування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Таранов І.М. Економічні передумови податкових деліктів // Фінанси України. – 2000. – № 4. – С. 114-121 (0,5 д.а.).
2. Таранов І.М. Методи оптимізації податкових платежів корпорацій // Вісник технологічного університету Поділля. Частина 2. Економічні науки. – 2000. – № 4. – С. 20-22 (0,3 д.а.).
3. Таранов І.М. Податкове регулювання в Україні // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 9. 2000 рік. – С. 83-88 (0,5 д.а.).
4. Таранов І.М. Прибуткове оподаткування громадян: українські податкові технології у реаліях і перспективі // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 11. 2000 рік. – С. 96-101 (0,5 д.а.).
5. Таранов І.М. Податкове регулювання в Польщі в період інтеграції в ЄС // Вісник Тернопільської академії народного господарства. Випуск 16. 2001 рік. – С. 43-49 (0,5 д.а.).
6. Таранов І.М. Організація та повноваження служб податкового контролю Німеччини // Науковий вісник. – 2001. – № 3 (13). – С. 131-138 (0,5 д.а.).
7. Таранов І.М. Оподаткування процесів споживання у Польщі в період інтеграції з ЄС // Науковий вісник. – 2002. – № 2 (16). – С. 265-273 (0,5 д.а.).
8. Таранов І.М. Використання концептуальних підходів обчислення податкового навантаження у плануванні фінансів підприємств // Вісник технологічного університету Поділля. Частина 2. Том 1. Економічні науки. – 2002. – № 5. – С. 116-119 (0,3 д.а.).
9. Таранов І.М. Відповідність справляння окремих видів податків фіскальному потенціалу України // Науковий вісник. – 2002. – № 4 (18). – С. 459-461 (0,2 д.а.).
10. Юрій С.І., Таранов І.М. Оцінка ефективності наданих пільг з оподаткування // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 55-62 (0,5 д.а., в т.ч. автора – 0,25 д.а.). Особистий внесок ав-

тора – проаналізовано ефективність надання податкових пільг в Україні, визначено коефіцієнт приросту податкових пільг.

11. Таранов І.М. Ефективність державного податкового контролю // *Фінанси, учёт, банки*. Сборник научных трудов. Выпуск 8. Часть 2. – 2002. – С. 263-269 (0,5 д.а.).
12. Таранов І.М. Інтенсифікація боротьби з податковими деліктами // *Фінанси України*. – 2003. – № 2. – С. 60-64 (0,4 д.а.).

В інших виданнях:

13. Таранов І.М. Фіскальні делікти та розвиток економіки України // *Проблеми і перспективи розвитку фінансової політики в Україні в умовах ринкової економіки*. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції 17-18 травня 1999 року. Чернівці: “Ратуша”, 1999. – с. 178-179 (0,02 д.а.).
14. Таранов І.М. Податкова культура як складова фіскального потенціалу України // *Проблеми розвитку фінансової системи та обліку*. Збірник тез доповідей. Львів: ДУ “Львівська політехніка”, 2000. – С. 56-57 (0,01 д.а.).
15. Таранов І., Зорій О. Кримінальна відповідальність за фіскальні злочини в Україні // *Економіка і ринок: облік, аналіз і контроль*. Науковий журнал ТАНГ: Випуск 2. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – с. 256-263 (0,4 д.а., в т.ч. автора – 0,3 д.а.). Особистий внесок автора – проаналізовано систему кримінальних санкцій за порушення податкового законодавства в Україні.
16. Таранов І.М. Актуальні проблеми обслуговування платників податків // *Проблеми становлення ринкової економіки: інформаційне і фінансове забезпечення діяльності підприємств*. Тезиси Другої міжнародної науково-практичної конференції, Севастополь, 4-6 мая 2000 г. – Севастополь: Издательство Сев ГТУ, 2000. – 162 с. (0,02 д.а.).
17. Таранов І.М. Застосування непрямих методів оподаткування в Україні як об’єктивна реальність // *Економічні та гуманітарні проблеми розвитку суспільства у третьому тисячолітті*. Збірник наукових праць Рівненського економіко-гуманітарного інституту. – Рівне: “Тетіс”. – 2000. – С. 489-492 (0,2 д.а.).
18. Таранов І.М. Питання координації діяльності контролюючих органів // *Економіка і ринок: облік, аналіз і контроль*. Науковий журнал ТАНГ: Випуск 3. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – С. 197-206 (0,5 д.а.).
19. Таранов І.М. Оцінка реалій справляння окремих видів податків в Україні // *Економічні проблеми ринкової трансформації України*. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції 3-4 грудня 2002 р. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – 285 с. – с. 239-240 (0,01 д.а.).
20. Taranow I. Odpowiedzialnoŝ karna za przestępkstwa podatkowe na Ukrainie // *Studja i Prace Kolegium Zarzêdzania i Finansyw*, zeszyt 21, SGH. Warszawa – 2001. – s. 149-154 (0,5 д.а.).

21. Taranow I. Socjalno-psychologiczne aspekty uchylania się od podatku w na Ukrainie // Studja i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów, zeszyt 22, SGH. Warszawa – 2001. – s. 125-133 (0,5 д.а.).
22. Таранов И.М. Интенсификация деятельности налоговой милиции как составная фискального потенциала Украины // Финансовая теория и политика современного государства. – Абагар, Велико Тырново, 2002. – С. 145-152 (0,5 д.а.).
23. Таранов І.М. Використання технологій місцевого оподаткування у Франції // Матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції “Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – 284 с. – с. 136-137 (0,02 д.а.).
24. Таранов І.М. Ефективність справляння податків із доходів в Україні // Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Тези доповідей (30-31 травня 2003 р.) / Відп. ред. Р.А. Слав'юк, – Луцьк, 2003. – с. 165-166 (0,2 д.а.).
25. Організаційні аспекти міждержавної податкової гармонізації // Фінансово-правові засади перспектив розвитку економіки України: Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції 4-6 грудня. С. 10-14. – Хмельницький: ТУП, 2003. – 163 с. (0,02 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Таранов І.М. Фіскальний потенціал України та ефективність справляння податків. –

Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит. – Тернопільська академія народного господарства, Тернопіль, 2004.

У дисертації проведено дослідження фіскального потенціалу України та ефективності справляння податків з огляду на негативізм явища неповної сплати податків.

Розкрито концептуальні основи фіскального потенціалу держави зважаючи на еволюцію державотворення та податкових технологій. Обґрунтовано роль і значення мультифакторного феномену неповної сплати податків і податкових деліктів у контексті загрози національній економічній безпеці. Здійснено критичний аналіз вітчизняних фіскально-контрольних технологій і визначено позитиви світової фіскальної практики для України з урахуванням шкідливої податкової конкуренції. Запропоновано практичні методи інтенсифікації профілактики податкових зловживань. Розроблено рекомендації для підвищення ефективності справляння податків в Україні.

Ключові слова: фіскальний потенціал, неповна сплата податків, податкові делікти, уникнення податків, податковий менеджмент, ефективність справляння податків, податковий контроль, профілактика податкових зловживань, податкова уніфікація, гармонізація оподаткування.

АННОТАЦИЯ

Таранов И.М. Фискальный потенциал Украины и эффективность взимания налогов. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – финансы, денежное обращение и кредит. Тернопольская академия народного хозяйства, Тернополь, 2004.

В диссертации проведено комплексное исследование фискального потенциала Украины и эффективности взимания налогов с учётом негативизма неполной уплаты налогов.

Раскрыты концептуальные основы фискального потенциала государства с точки зрения эволюции государств и налоговых технологий. На основании исторического метода проведено исследование ступеней развития налогов, налоговых технологий, определена периодизация налогообложения в Украине. Доказана зависимость развития налоговых технологий от уровня демократического развития государства. Проведён критический анализ точек зрения учёных относительно определения категории “фискальный потенциал”. В этом контексте предложен вариант дефиниции “фискальный потенциал”.

Обосновано роль и значение мультифакторного феномена неполной уплаты налогов, впервые дано его определение и показано структуру. Выявлено влияние мотивации уклонения от уплаты налогов на девиантное поведение налогоплательщиков. Обосновано типологию налоговых девиантов.

Раскрыто сущность налоговых деликтов, дано их определение. В контексте угрозы национальной экономической безопасности раскрыто негативизм уклонения от уплаты налогов, проанализировано масштабность налоговой преступности.

Проведён критический анализ отечественных фискально-контрольных технологий. Определено организационно-структурные аспекты государственного налогового менеджмента. Предложен вариант определения “государственный налоговый менеджмент”. Исследовано структуру Государственной налоговой службы Украины с точки зрения её реформирования и с учётом детенизации национальной экономики.

В диссертации осуществлена оценка соответствия взимания налогов фискальному потенциалу Украины. Доказано негативное влияние на показатели мобилизации бюджетных поступлений необоснованного предоставления налоговых льгот и вследствие этого рассчитаны показатели бюджетных потерь. Выявлено абсолютные резервы налоговых поступлений. На основании анализа динамики налоговых поступлений обоснованы выводы об имеющихся резервах повышения собираемости налогов.

В работе в целях обеспечения эффективности национального налогообложения проанализировано организацию и проведение налоговых проверок. Осуществлён анализ динамики налогоплательщиков Украины, на основании которого сделаны выводы об удельном весе реальных налогоплательщиков в их общем количестве. Определён уровень налоговых нарушений в зависимости от видов налогов. Оценено эффективность деятельности налоговой службы Украины с точки зрения возмещения бюджетных потерь вследствие налоговых проверок. Рассчитаны коэффициенты эффективности налоговых проверок и самоокупаемости налоговых органов.

Предложены пути повышения показателей реализации фискального потенциала. Определены позитивы мировой фискальной практики для Украины с учётом вредной налоговой конкуренции. Изложены практические методы интенсификации профилактики налоговых злоупотреблений. Разработаны рекомендации по повышению эффективности взимания налогов в Украине.

Ключевые слова: фискальный потенциал, неполная уплата налогов, налоговые деликты, обход (избежание) налогов, налоговый менеджмент, эффективность взимания налогов, налоговый контроль, профилактика налоговых злоупотреблений, налоговая унификация, гармонизация налогообложения.

SUMMARY

Taranov I.M. Fiscal potential of Ukraine and efficiency of collection of taxes. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Economic sciences on speciality 08.04.01 – Finance, monetary turnover and credit. – Ternopil Academy of National Economy, Ternopil, 2004.

Thesis captures research of fiscal potential in Ukraine and efficiency of taxation with an allowance for negativism of incomplete payment of taxes.

The conceptual bases of the state's fiscal potential with regard of evolution of the state and tax technologies are revealed. The importance and value of multifactor phenomenon of incomplete payment of taxes and tax delicts under the threat of national economic security is substantiated. The critical analysis of domestic fiscal-control technologies is carried out and positive features of the world fiscal practice in Ukraine are identified in view of a detrimental tax competition. Practical methods for intensification of preventive measures on tax abuse are suggested. Recommendations for more efficient collection of taxes in Ukraine are elaborated.

Key words: fiscal potential, incomplete payment of taxes, tax delicts, tax avoidance, tax management, efficiency of collection of taxes, tax control, preventive measures on tax abuse, tax unification, harmonization of taxation.

Підписано до друку 23.03.2004 року
Формат $60 \times 90 \frac{1}{16}$. Папір офсетний. Друк на різнографі.
Умов.-друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0. Зам. № 7-23/03/04.
Тираж 100 прим.

Віддруковано у видавництві “Економічна думка”
Тернопільської академії народного господарства
46004, Тернопіль, вул. Львівська, 3, тел. 43-22-18.